

IGNORANȚA PLURALISTĂ

1. Norme lipsite de sprijin la nivel privat

Mulți dintre noi au participat sau măcar au fost martori la următoarea dinamică psihosocială defășurată în clasă. Totul începe cu o pauză a profesorului în timpul unei expuneri foarte complexe: profesorul se oprește și cere studenților care-l ascultă să-i pună întrebări dacă au nelămuriri. În acest moment, fiecare student încearcă să ghicească reacțiile celorlalți. În ciuda dificultății problemelor expuse și a confuziei cvasi-generale, nimeni nu adresează întrebări profesorului. Acest aspect al dinamicii psihosociale pe care o avem în vedere nu este surprinzător: nu-i putem acuza pe studenți că nu se fac de rîs în fața profesorului și a colegilor lor. Ceea ce poate frapa în această dinamică este faptul că fiecare student interpretează greșit tăcerea și reținerea colegilor, ajungînd la concluzia că ceilalți au înțeles perfect explicațiile complexe ale profesorului și că el singur nu s-a concentrat suficient sau nu este capabil să priceapă un curs atît de dificil.

Studenții din acest scenariu atît de frecvent în activitatea universitară cotidiană trăiesc ignoranța pluralistă, o stare caracterizată de convingerea individului că gîndurile, sentimentele și comportamentele sale în cadru privat sunt diferite de ale celorlalți, în condițiile în care comportamentul public este identic. Floyd Allport este cel care a introdus termenul de ignoranță pluralistă în psihologia socială în deceniul al III-lea, pentru a descrie situația în care toți membrii unui grup resping la nivel latent normele de grup, avînd convingerea că toți ceilalți le acceptă. Allport a propus acest concept pentru a da seama de faptul că în multe cazuri există conformism manifest la normele de grup în absența aderării în plan intim la aceste norme. Perpetuarea stării de fapt poate să aibă loc chiar dacă nimeni nu crede în ea, în condițiile în care fiecare crede că ceilalți cred (Kretch, Crutchfield și Ballachey, 1962).

După Allport, cercetătorii au legat ignoranța pluralistă de perpetuarea în cadru public a normelor lipsite de sprijin la nivel privat. Totuși, aceasta este numai o fațetă a ignoranței pluraliste. În situația de ignoranță pluralistă din clasă pe care am amintit-o, nu e vorba de dănuirea unei norme de grup care ar rezulta din percepțiile asupra devianței personale, ci de o scădere a stimei de sine a fiecărui student. O altă ilustrare foarte cunoscută a ignoranței pluraliste o constituie intervenția trecătorului în situațiile de urgență, care a fost examinată de Latané și Darley (1970). Potrivit celor doi cercetători, în astfel de contexte subiectul este nesigur cu privire la gradul de gravitate al situației; privindu-i însă pe ceilalți care evită să

Cursul 21

intervină, el poate să tragă concluzia că situația nu reprezintă o urgență. Astfel, fiecare din cei prezenți interpretează situația după comportamentul manifest al celorlalți, socotind că el reflectă atitudinea lor intimă.

Fenomenul de ignoranță pluralistă prezintă un mare interes pentru psihologii sociali, din cauza rezistenței sale în fața explicațiilor facile. El se află în flagrantă contradicție, cel puțin la prima vedere, cu tendința oamenilor de a supraestima similaritatea lor cu alții – efectul de fals consens (Ross, Green și House, 1977). Din acest punct de vedere, întrebarea la care cercetările asupra ignoranței pluraliste ar trebui să găsească răspuns este următoarea: care sunt caracteristicile situațiilor în care apare ignoranța pluralistă și nu falsul consens? Există relativ numeroase studii care au raportat absența efectului de fals consens; cel mai cunoscut fenomen de subestimare a similarității dintre eu și ceilalți este efectul de falsă unicitate, care are la bază factori motivaționali. Snyder și Fromkin (1980), de pildă, au studiat pe larg această nevoie a individului de a fi unic. Ei au arătat că pentru a-și satisface motivația de a se simți unici, oamenii subestimează în mod sistematic similaritatea lor cu ceilalți. Totuși, deși această nevoie de unicitate poate să deformeze percepțiile individului asupra similarității dintre el însuși și ceilalți, găsim foarte puține elemente în efectul de falsă unicitate care să ne sprijine în înțelegerea ignoranței pluraliste. Subiecții care trăiesc ignoranță pluralistă în situațiile pe care le-am descris nu se simt numai diferiți de ceilalți, ci se percep pe ei înșiși ca devianți. Și este greu de acceptat că generează această iluzie de devianță pentru a-și câștiga confortul psihic.

Există contexte în care devianța implică superioritate, iar efectul de falsă unicitate este ușor de înțeles. Goethals (1986), de exemplu, a cerut subiecților săi să spună dacă s-ar oferi voluntari pentru a dona sânge și apoi să aprecieze procentajul studenților care ar face același lucru. Cei ce s-au oferit voluntari reprezentau majoritatea (60%), dar ei înșiși se credeau în minoritate (apreciind că numai 40% din colegii lor ar accepta să doneze sânge). Goethals a presupus că această percepție a studenților-voluntari a fost motivată de dorința lor de a-și întări stima de sine. Cu cât sunt mai puțini cei ce se angajează într-un act dezirabil social, cu atât mai laudabil devine un astfel de comportament. Plauzibilitatea explicației autorului este întărită de estimările subiecților care au refuzat să se ofere voluntari (ceea ce reprezintă un act indezirabil din punct de vedere social). Aceștia au supraestimat procentajul celor care ar acționa ca ei cu 25%: un act nevalorizat social dar foarte răspândit nu marchează identitatea autorului și nu-i diminuează stima de sine.

Cursul 21

Pentru moment, concluzia noastră este că ignoranța pluralistă nu are multe elemente comune cu efectul de falsă unicitate, deși ambele reprezintă stări în care percepția disimilarității dintre eu și ceilalți este salientă.

2. Ignoranța pluralistă și compararea socială

În toate situațiile de ignoranță pluralistă apare procesul de comparare socială. De exemplu, în contextul de ignoranță pluralistă de la cursurile universitare, subiectul resimte situația ca ambiguă și trăiește o stare de anxietate: îi lipsește claritatea cognitivă (expresia aparține lui Schachter, 1959) necesară pentru a face evaluări stabile asupra lui însuși și asupra situației. Întrucât nu găsește criteriile obiective pentru a ajunge la aceste evaluări, el trebuie să se sprijine pe informația despre realitatea socială oferită de reacțiile celorlalți. Dar în contextele de ignoranță pluralistă, informația socială obținută pe această cale este deformată. De pildă, în intervenția într-o situație de urgență, subiectul își compară reacția cu reacțiile celorlalți și capătă încredere în evaluarea lui revizuită asupra situației, dar evaluarea este cu totul distorsionată (nu există urgență) și-i va afecta în mod hotărâtor comportamentul, făcându-l să-și amâne intervenția. Ca atare, putem aprecia că în astfel de contexte procesul de comparare socială nu servește indivizilor la adecvarea comportamentului lor la situație.

Într-o analiză celebră a fenomenului de ignoranță pluralistă, Merton (1957) făcea următoarea apreciere: “Aceste lucruri se întâmplă într-un grup care este atât de organizat, încât observațiile pe care le fac membrii unii asupra altora sunt puțin numeroase și superficiale”. Din punctul de vedere al cercetărilor actuale, remarcă lui Merton este total eronată. Activitatea de observare reciprocă în contextele de ignoranță pluralistă este, dimpotrivă, foarte intensă. De fapt, ignoranța pluralistă apare tocmai din cauza observabilității reciproce. De exemplu, în intervenția în situațiile de urgență, un singur trecător va crede că percepțiile și îngrijorarea sa vor fi împărtășite de alții. Dacă indivizii n-ar avea posibilitatea să se compare cu alții în astfel de situații, ei ar ajunge, foarte probabil, la o interpretare corectă a situației, chiar dacă ar avea mai puțină încredere în această interpretare. Pe scurt, sursa ignoranței pluraliste nu stă în natura stimulului (victima accidentului de circulație în intervenția în situațiile de urgență), ci în procesul de comparare ce se declanșează în prezența stimulului.

Cursul 21

3. Fațada și atitudinile private

Dacă examinăm din nou situația de intervenție în accidentul de circulație, constatăm că ea nu produce numai incertitudine și anxietate, dar, în plus, determină participanții să simuleze și să acționeze în discordanță cu atitudinile lor intime. Trecătorul își maschează confuzia și incertitudinea atunci când privește la reacțiile celorlalți. El își construiește o “fațadă”, căci se teme că exteriorizarea stării reale pe care o trăiește l-ar face ridicol în ochii celorlalți. Aceste măști pe care indivizii le prezintă unii altora sunt atât de convingătoare, încât fiecare crede în autenticitatea fațadei celorlalți. Aparența devine realitate. Deși subiectul recunoaște că nepăsarea sa în această situație este rezultatul managementului impresiei, el are convingerea că nepăsarea celorlalți este reală. În procesul de comparare socială, indivizii care caută informație despre realitatea socială, oferă ei înșiși astfel de informații. Atunci când căutarea informației sociale este însoțită de disimulare, pot apărea distorsiuni colective – cum este ignoranța pluralistă.

4. Când nesinceritatea pare convingere

O altă clasă de situații în care poate să apară ignoranța pluralistă este aceea în care indivizii adoptă o poziție publică asupra unei chestiuni sociale, poziție ce nu corespunde celei private.

1. Una din aceste situații este descrisă de Schanck (1932) în studiul său asupra atitudinilor sociale din orașelul Elm Hollow. Biserica baptistă era foarte puternică în această comunitate, iar membrul cel mai activ al congregației era Domnișoara Salt, fiica fostului pastor. D-ra Salt se bucura de multă influență în orașel și puțini îndrăzneau să-i iasă din cuvânt. Majoritatea membrilor își declarau în public acordul, chiar dacă opiniilor lor private (și comportamentele din cadru privat) erau extrem de diferite. Exprimarea aprobării politicoase față de opiniile unei persoane venerate în grup nu este, în sine, un fenomen care să merite o analiză psihologică minuțioasă. Dar această dinamică devine foarte interesantă dacă ne interesăm de consecințele acestui acord public. Interviuurile lui Schank au scos în evidență faptul că fiecare din cei ce frecventau biserica baptistă credeau că ceilalți au atitudini mai apropiate de cele ale d-rei Salt decât aveau ei înșiși.

Cursul 21

2. Al doilea tip de situații în care indivizii adoptă poziții publice care nu corespund opiniilor lor private sunt acelea în care astfel de poziții presupun valori esențiale pentru grup sau pentru o instituție. Schank a pus în evidență și astfel de situații. El a constatat că membrii bisericii baptiste apărau principiile doctrinei lor mult mai convingător în public decât în cadru privat. De pildă, în public ei se opuneau jocurilor de cărți, dar jucau cărți seara în familie în mod frecvent. Schank a descoperit că fiecare avea convingerea că distanța dintre declarațiile publice și acțiunile private era mai mică în cazul celorlalți decât în cazul lui însuși.

Kauffman (1981) a pus în evidență o astfel de situație de ignoranță pluralistă în închisorile din Statele Unite. Gardienii, ca și prizonierii, îi percep pe colegii lor ca adepți mai conșiși ai valorilor subculturii caracteristice decât sunt ei înșiși. Atât gardienii, cât prizonierii subestimează similaritatea atitudinilor lor față de cele ale colegilor lor; de exemplu, fiecare gardian crede că el îi simpatizează mai mult pe prizonieri decât ceilalți gardieni. Kauffman a arătat că atitudinile private ale gardienilor față de prizonieri sunt mai pozitive decât cele pe care ei le atribuiască colegilor lor. De pildă, majoritatea gardienilor (78%) s-au declarat de acord ca un gardian să apere un prizonier în fața unei comisii disciplinare din închisoare, dar numai 44% din ei au declarat că au convingerea că oricare din colegii lor gândește la fel. Ignoranța pluralistă apare în acest context pentru că fiecare gardian interpretează duritatea de față a celorlalți ca o duritate practică din convingere.

3. Există și un al treilea tip de situații în care indivizii afișează alte opinii decât cele la care aderă în plan intim. Astfel de contexte se caracterizează prin activitatea intensă a unei minorități vocale, ce crează impresia că reprezintă majoritatea. Membrii majorității tăcute, crezând că se află în minoritate, se conformează poziției pe care în mod eronat o percep ca fiind majoritară. Ignoranța pluralistă apare pentru că membrii majorității reale cred că ceilalți ce fac parte din majoritate acționează în concordanță cu convingerile lor intime. Astfel, iluzia devianței personale se perpetuează prin interpretarea greșită a conformismului celorlalți. Alexis de Tocqueville se referă la această situație atunci când descrie declinul bisericii catolice în Franța veacului al XVIII-lea: “Cei mai mulți își reprimau tendința de a-și declara credința în Hristos de teamă că ar fi fost singuri; temându-se de izolare mai mult decât de eroare, se prefăceau că au aceleși sentimente ca toți ceilalți. Astfel că, ceea ce era în realitate numai opinia unei părți neînsemnate a națiunii, ajunse să fie înțeles ca voința întregului popor”.

5. O teorie a ignoranței pluraliste

Cursul 21

Ignoranța pluralistă trebuie definită ca un fenomen de grup. Ea apare atunci când indivizii se compară cu alții care acționează în mod similar și când ei trag concluzia că stările lor interne (credițe, sentimente, percepții) sunt diferite de cele ale celorlalți. Ignoranța pluralistă apare, de obicei, atunci când indivizii exteriorizează alte sentimente și credințe decît sentimentele și credințele lor intime. De ce nu este înțeles, în astfel de situații, comportamentul celorlalți ca o fațadă? Dacă victimele ignoranței pluraliste ar observa pur și simplu comportamentul grupului, inferențele lor nu ar fi, probabil, eronate. Dar ele participă activ în dinamica de grup, ele știu că propriul lor comportament maschează ceea ce gîndesc cu adevărat. Pentru a risipi misterul ce învăluie ignoranța pluralistă, trebuie să explicăm de ce indivizii care sunt conștienți că propriul lor comportament este o fațadă, nu acceptă că lucrul acesta este valabil și pentru ceilalți. Mai precis, trebuie să explicăm de ce ei nu acceptă că aceleași cauze care se află la baza comportamentului lor, se află de asemenea la baza comportamentului celorlalți.

Teoria comparării sociale oferă un cadru în care aceste întrebări își pot găsi răspunsuri. Ea nu prezice că un comportament similar al subiectului și al altuia duce automat la inferențe cu privire la abilități ori opinii similare. Nu numai similaritatea comportamentelor și a performanțelor este utilă pentru auto-evaluare, dar și similaritatea ori disimilaritatea atributelor relevante pentru un anumit comportament sau un anumit domeniu de performanță. De pildă, scorul unui individ la un test poate reflecta o abilitate mare sau redusă, după cum este mai mare sau mai mic decît scorurile altor indivizi care sunt similari cu subiectul pe atributele predictive pentru performanță. Ca atare, indivizii se pot vedea pe ei înșiși devianți chiar dacă acționează exact ca ceilalți, dacă ei cred că sunt caracterizați într-o măsură diferită de un atribut cu relevanță pentru domeniul de performanță. De exemplu, indivizii care se percep pe ei înșiși ca temîndu-se de zborul cu avionul pot crede că au demonstrat mult curaj în timpul traversării unei zone cu turbulențe, chiar dacă au afișat aceeași nervozitate ca și ceilalți pasageri.

Urmînd această linie de raționament, putem face ipoteza că ignoranța pluralistă apare atunci când indivizii cred în mod greșit că ei diferă de alții pe o dimensiune legată cauzal de acțiunile pe care le fac. Dimensiunea pe care se centrează indivizii în contextele de ignoranță pluralistă este **inhibiția socială**. Oamenii își maschează stările reale pentru că se tem că ar deveni ridicoli în ochii celorlalți. Dacă ei cred că frica de a se face de rîs este un determinant mai puternic al comportamentului lor decît al comportamentului celorlalți, atunci comportamentul altora determinat de frica de situații penibile va fi atribuit altor factori. Pe

Cursul 21

scurt, ignoranța pluralistă izvorăște dintr-o divergență atribuțională ce-și are la rîndul ei originea în diferențele de percepție dintre trăsăturile proprii și cele ale altora.

6. Precizarea comportamentului altora în situațiile penibile

Dacă indivizii cred că posedă într-o mai mare măsură decît alții o anumită trăsătură, atunci ei se vor aștepta să constate diferențe între comportamentul lor și acela al altora în situații ce solicită trăsătura respectivă. De exemplu, potrivit analizei teoretice expuse mai sus, ignoranța pluralistă apare în situația din clasă, cînd profesorul solicită să i se pună întrebări pentru că fiecare student crede că frica de ridicol influențează comportamentul lor mai mult decît comportamentul colegilor lor. Credința studenților că frica de ridicol este o explicație insuficientă pentru comportamentul colegilor lor îi determină să caute explicații alternative. Astfel, ei ajung la concluzia greșită că ceilalți au înțeles mai bine expunerea.

În mod curios, în această situație studenții inferează că ceilalți au priceput cele spuse de profesor, în ciuda faptului că toți colegii lor răspund asemenea lor: păstrează tăcerea. Ignoranța pluralistă se naște din tendința studenților de a-și analiza comportamentul în lumina comportamentului celorlalți. Fațada pe care o construiește fiecare din ceilalți nu este luată drept fațadă, și studenții își spun că ceilalți nu pot să fi înțeles atît de puțin pe cît au înțeles ei.

Un experiment al lui Miller și McFarland (1991) a testat ipoteza potrivit căreia indivizii vor subestima procentajul celor care vor încerca să evite ridicolul într-o situație similară celei pe care am descris-o (profesorul invită studenții să-i pună întrebări după o expunere complexă și toată lumea tace). Subiecții (în număr de 22) participă la experiment în mod individual. Li se spune că se intenționează să se studieze teoriile naive despre conceptul de sine și că vor participa la o discuție cu alți studenți care se află deocamdată în alte încăperi. În continuare, subiecții primesc un articol despre eu scris extrem de tehnic, aproape incomprehensibil pentru un student de anul I, și li se cere să-l citească pentru a putea lua parte la discuție. Sunt lăsați singuri, dar sunt invitați să se adreseze experimentatorului pentru orice dificultate ce ar apărea în lecturarea articolului. Din cauza fricii de ridicol, nici unul din cei 22 de subiecți n-a cerut ajutorul experimentatorului. La sfîrșit, sunt rugați să completeze un chestionar, în care sunt întrebați: a). cît la sută din ceilalți participanți au cerut lămuriri experimentatorului în legătură cu articolul? b). în ce măsură au înțeles articolul? c). în ce măsură ceilalți au înțeles articolul? Așa cum anticipaseră autorii, subiecții au supraestimat numărul celorlalți care au declarat că nu au înțeles articolul și care au cerut explicații

Cursul 21

experimentatorului: ei au apreciat în medie că 37% din ceilalți participanți au făcut lucrul acesta; în realitate, cum am menționat deja, nici unul din participanți nu a adresat întrebări experimentatorului în legătură cu articolul.

7. Interpretarea comportamentului celorlalți în situațiile care presupun frica de ridicol

Subiecții din experimentul anterior au mărturisit că ei s-au așteptat ca mulți din ceilalți participanți să ceară experimentatorului să le clarifice textul dificil al articolului, chiar dacă ei înșiși n-au făcut-o. Cum vor răspunde când își vor compara comportamentul cu al altora și vor descoperi că ceilalți au acționat ca și ei? O posibilitate ar fi ca subiecții să-și revizuiască opinia despre teama celorlalți de situațiile penibile. O a doua posibilitate, sugerată de analiza de până acum, ar fi ca ei să-și revizuiască opinia despre cât de bine au înțeles ceilalți textul. Mai precis, ei pot infera din inactivitatea celorlalți că aceștia au înțeles articolul mai bine decât l-au înțeles ei înșiși. Subiecții vor face această inferență numai atunci când vor pune faptul că ei înșiși nu au cerut explicații suplimentare experimentatorului pe seama inhibiției sociale. Nu se vor constata diferențe în aprecierile subiecților asupra gradului în care ceilalți și ei înșiși au înțeles textul dacă subiecții vor putea să atribuie propriul comportament unui factor care îi afectează și pe ceilalți în egală măsură - de exemplu, instrucțiunile experimentale.

Miller și McFarland, într-un experiment din 1987, au încercat să verifice aceste ipoteze. Procedura a fost aproximativ aceeași ca și în studiul citat mai sus, cu deosebirea că subiecții luau parte la experiment în prezența altor subiecți (în grupuri de trei). În condiția de constrângere, experimentatorul anunța subiecții că nu puteau solicita lămuriri în legătură cu articolul. În condiția de non-constrângere, subiecții puteau să o facă, deși aceasta i-ar fi pus într-o situație penibilă (experimentatorul le spunea că-l pot căuta într-un birou care se afla pe alt culoar al clădirii). În nici una din condiții subiecții n-au căutat experimentatorul pentru explicații. Chestionarul pe care-l completau subiecții la sfârșit cuprindea întrebări de felul: (a). cât de bine au înțeles ideile din articol în comparație cu ceilalți? (b). cât de bine cunosc problematica eului și a conceptului de sine în comparație cu ceilalți? (c). ce notă ar obține în comparație cu ceilalți dacă ar trebui să scrie o lucrare despre conceptul de sine? Experimentatorii s-au așteptat ca aprecierile performanțelor proprii în comparație cu ale altora să fie mai negative în condiția de constrângere decât în cea de non-constrângere. Aceasta pentru că subiecții din condiția în care lipsea constrângerea atribuiau faptul că nu au mers să

Cursul 21

caute experimentatorul fricii lor de ridicol, în vreme ce subiecții din condiția de constrângere atribuiau atât comportamentul lor cât și comportamentul celorlalți instrucțiunilor experimentale. Rezultatele au confirmat aceste predicții: subiecții din condiția de non-constrângere s-au apreciat pe ei înșiși mai negativ decât cei din condiția de constrângere.

8. Perceperea diferențelor dintre sine însuși și alții pe dimensiunea inhibiției sociale

Postulatul fundamental al cercetărilor de psihologie socială în legătură cu ignoranța pluralistă este că oamenii cred că ei posedă într-o măsură mai mare decât alții trăsături care produc inhibiție socială. O posibilă explicație pentru această iluzie trebuie să plece de la evidența comportamentală sau de altă natură pentru trăsăturile asociate cu inhibiția socială. Prezența acestor trăsături este inferată din criterii interne, ca gândurile sau sentimentele (Funder, 1980). Din aceasta putem deriva două concluzii: mai întâi, dovezile în favoarea existenței trăsăturilor asociate inhibiției sociale vor fi mai accesibile individului decât celorlalți. Apoi, cu cât indivizii vor avea un acces mai larg la evidența care atestă aceste trăsături, cu atât se vor considera pe ei înșiși ca fiind caracterizați de inhibiție socială. Pentru a verifica aceste ipoteze, Miller și McFarland (1987) au folosit două liste cu câte 10 adjective denumind trăsături de personalitate. Adjectivele de pe prima listă reprezentau trăsături definite prin referenți interni: auto-critic, simpatetic, sensibil, ezitant, timid, nehotărît, preocupat, inhibat, etc.; adjectivele cuprinse în lista cealaltă denumeau trăsături definite prin referenți externi: argumentativ, agresiv, supus, sarcastic, vorbăreț, obraznic, ordonat, etc. Listele fuseseră create în așa fel încât mediile dezirabilității sociale pentru cele două tipuri de trăsături erau echivalente. Subiecților (în număr de 116) li s-a cerut să indice pe scale în nouă puncte (1 = deloc, 9 = foarte mult) în ce măsură aceste trăsături îi descriu pe ei și pe ceilalți studenți. Subiecții au apreciat că ei sunt mai bine descriși de trăsăturile interne ($M = 5,83$) decât ceilalți ($M = 5,20$), dar că nu diferă de ceilalți în ceea ce privește trăsăturile externe ($M = 5,16$ față de $M = 5,14$).

Rezultatele acestui experiment sprijină ideea că indivizii cred că ei posedă într-o măsură mai mare decât ceilalți trăsături ce produc inhibiția socială. Această credință derivă, probabil, din accesul mai mare pe care îl avem la propriile stări interne. Teoria pe care am expus-o susține că credința indivizilor potrivit căreia ei sunt mai timizi, mai conștienți de ei

Cursul 21

înșiși decât ceilalți îi face să infereze diferențele situaționale dintre ei înșiși și ceilalți ce constituie ignoranța pluralistă.

*

Concepția asupra ignoranței pluraliste expusă mai sus așează la baza acesteia procesul de comparare socială. Compararea socială poate îndeplini două funcții. Mai întâi, ea poate facilita auto-evaluarea: ceilalți ne ajută să ne evaluăm nivelul abilităților și îndreptățirea opiniilor (Festinger, 1954). Apoi, ea ne oferă claritate cognitivă cu privire la mediu (Schachter, 1959): ceilalți ne ajută să decidem dacă o situație este periculoasă, dacă un examen este ușor sau greu, etc. Desigur, cele două funcții se află într-o strânsă legătură: de exemplu, dacă individul află că ceilalți consideră un examen mult mai ușor decât el însuși, el poate trage concluzia că examenul este ușor, dar și concluzia că este mai ignorant decât colegii săi.

În contextele în care apare ignoranța pluralistă, nici una din cele două funcții ale comparării sociale nu sunt îndeplinite. Interpretările situaționale ale indivizilor sunt deformate, ca și auto-evaluările lor. Circumstanțele care produc ignoranța pluralistă au două caracteristici fundamentale: 1. Comportamentul public al indivizilor maschează atitudinile lor reale; 2. Motivul pentru care se construiește această fațadă este teama că revelarea eului adevărat i-ar face ridicoli.

9. Consecințe ale ignoranței pluraliste

Ignoranța pluralistă are consecințe la nivel de grup și la nivel individual. La nivelul grupului, ea poate să conducă la perpetuarea unor norme sociale față de care majoritatea are atitudini negative la nivel latent. Oamenii vor suporta o dictatură dacă vor crede că ceilalți nu sunt de acord cu ei și că dezvăluirea propriilor convingeri n-ar face decât să le atragă dezaprobarea.

Ignoranța pluralistă poate să determine acțiuni colective care nu reflectă atitudinile private ale grupului. Matza (1964), un cercetător foarte repectat în domeniul sociologiei devianței, a explicat comportamentul tinerilor delicvenți invocând conceptul de ignoranța pluralistă. El a arătat cum grupurile de delicvenți se pot angaja în acțiuni pe care membrii le dezaprobă la nivel latent; fiecare din cei implicați crede însă că ceilalți valorizează pozitiv acțiunea. Adolescenții se pot arăta foarte sensibili la presiunea celor de o vîrstă cu ei dacă

Cursul 21

apare fenomenul de ignoranță pluralistă. Leventhal, Glynn și Fleming (1987) au arătat că, în cazul adolescenților, practica de a fuma are la bază tocmai acest fenomen.

Ignoranța pluralistă provoacă, adeseori, schimbări în comportamentele publice, dar și în atitudinile private. În situațiile de urgență, trecătorul nu se preface că a adoptat atitudinea celorlalți: el chiar o interiorizează. Același fenomen poate facilita schimbarea socială prin inducerea unei acceptări private a unei poziții, și numai prin determinarea conformismului față de aceasta. De aceea, ignoranța pluralistă este uneori dificil de detectat: ea conduce foarte repede la revizuirea atitudinilor private. În exemplul împrumutat din opera lui de Tocqueville, victimele ignoranței pluraliste au devenit necredincioase, persuadate fiind de sentimentele antireligioase ale celor din jur, dar și de propriile sentimente. Dacă această conversiune se petrece într-un timp scurt, nu mai putem pune în evidență ignoranța pluralistă. Iluzia a devenit deja realitate.

Ignoranța pluralistă poate juca, în mod frecvent, rolul de catalizator în procesul de formare și de schimbare a credințelor și atitudinilor. Constituirea identității sexuale și dezvoltarea atitudinilor legate de apartenența sexuală este un proces în care operează ignoranța pluralistă. La început, băieții pot acționa sau vorbi într-o manieră sexistă numai pentru că se tem ca prietenii lor nu-i vor considera destul de “masculini”. Ei pot să nu înțeleagă de ce un băiat nu are voie să se joace cu păpușile, dar vor renunța la păpuși pentru a nu părea devianți. În timp, ei interiorizează retorica legată de apartenența sexuală (pe care o adoptaseră numai la nivel superficial) pentru că au convingerea că toți cei din grupul lor sexual cred în ea.

Pe lângă aceste consecințe sociale sau de grup, ignoranța pluralistă are consecințe intrapersonale și interpersonale. Cei ce trăiesc această stare se simt adesea devianți și înstrăinați de ceilalți. Sentimentele de alienare pot duce la slăbirea coeziunii de grup. Ele se pot intensifica pe măsură ce crește numărul celorlalți socotiți de individ disimilari. Vinovăția poate însoți aceste sentimente de alienare și devianță. Oamenii se pot simți vinovați pentru că nu au credințele și valorile pe care mediul social le arată ca fiind cele adecvate. De asemenea, vinovăția poate să apară din cauza lipsei curajului de a acționa în acord cu atitudinile intime.

Un alt domeniu în care ignoranța pluralistă are consecințe însemnate este acela al reacțiilor la evenimentele de viață negative. Numeroase studii au arătat că starea de depresie este mai intensă la cei care cred că reacțiile lor la aceste evenimente diferă de reacțiile majorității. Dacă acestor indivizi li se oferă informații care le arată că problemele lor sunt relativ comune, capacitatea lor de adaptare se va ameliora. Falsa lor percepție de unicitate

Cursul 21

poate să vină din teama de a părea ridicoli dacă și-ar mărturisi conflictele interioare și anxietatea. Eșecul în auto-dezvăluire, împreună cu credința că frica de ridicol are o forță de inhibare mai mare în cazul lor decât în cazul celorlalți, îi pot face să creadă că problemele lor emoționale sunt mai serioase decât ale altora. Această percepție amplifică starea negativă pe care o trăiesc.

10. Prevenirea ignoranței pluraliste

Am putut constata că ignoranța pluralistă are o serie de consecințe negative, ceea ce a îndemnat cercetătorii să propună modalități pentru prevenirea sau anihilarea ei. Trebuie precizat că în unele situații ignoranța pluralistă dispare cu timpul din cauza dificultății de a menține fațada.

Totuși, nu întotdeauna se întâmplă lucrul acesta, încât intervenția este adeseori binevenită. Din punctul de vedere al concepției pe care am expus-o, strategiile de intervenție trebuie să se bazeze pe facilitarea procesului de comparare socială. O primă strategie presupune încurajarea subiecților să acționeze în concordanță cu credințele lor private și să-și exprime public adevăratele sentimente. Cu cât oamenii sunt mai expuși la comportamentul privat al celorlalți, cu atât este mai probabil că ignoranța pluralistă va dispărea.

O altă tehnică de a risipi ignoranța pluralistă constă în modificarea procedurilor formale de comunicare în grup. Janis (1982) a propus câteva modalități de a reduce ignoranța pluralistă în discuțiile de grup: alegerea unui lider non-directiv, încurajarea membrilor grupului să-și asume rolul de avocat al diavolului, invitarea unor experți care să critice punctele de vedere ale membrilor grupului.

În sfârșit, unii cercetători consideră popularizarea rezultatelor anchetelor de opinie o modalitate de a diminua proporțiile ignoranței pluraliste. În manualul lor publicat în 1938, Katz și Schanck au atras atenția asupra impactului sondajelor de opinie asupra diminuării susținerii prohibiției în Statele Unite. Ei au arătat că prohibiția s-a perpetuat pentru că oamenii au ezitat mult timp să-și exprime deschis atitudinile negative. Odată ce măsurătorile obiective ale atitudinilor private au fost făcute publice, prohibiția a dispărut. Cunoașterea rezultatelor sondajelor facilitează tocmai procesul de comparare socială.

Concluzia este extrem de simplă: comunicarea contribuie decisiv la diminuarea ignoranței pluraliste. Totuși, este important să precizăm că numai comunicarea sinceră, deschisă, dezinhăbită îndeplinește această funcție. Dacă nu are aceste calități, comunicarea poate, dimpotrivă, facilita dezvoltarea ignoranței pluraliste.